

PRIMORSKI GLAS

Naroča se za Avstrijo pod naslovom: Lidova tiskarna, Wien V., Margaretenplatz 7.
Za vse ostale države pa se sprejemajo naročila pri Založbi „Jug“ v Ljubljani,
Šelenburgova ulica 7/II, SHS.

Naročnina znača: za Avstrijo: četrtletno S 2.—, celoletno S 8.—; za Jugoslavijo:
četrtletno Din. 15.—, celoletno Din. 60.— za ostalo inozemstvo celoletno S 10.—
ali Din. 80.—. Posamezna številka 25 grošev ali Din. 2.—.

Naročnikom in prijateljem našega lista!

Kakor so naši naročniki in prijatelji najbrže že sami ugotovili, jim dohaja naš list z veliko zamudo. Temu obžalovanja vrednemu dejstvu pa nista kriva niti uredništvo niti uprava, temveč krive so velike tehnične težkoče, s katerimi se mora naš list boriti, odkar se je preselil na Dunaj. Istotako so tudi naši naročniki in prijatelji brez dvoma opazili, da v našem listu kar mrgoli tiskovnih in tudi slovniških napak, toda oprostili nam bodo, če jim povemo, da tiskajo naš list stavci, ki niso večji slovenskega jezika, kar velja celo tudi za korektorja. Uredništvo in uprava bosta napela vse sile, da te nedostatke v mejah možnosti čimprej odpravita, nemogočega pa ni mogoče zahtevati.

Z veseljem ugotavljamo, da se je na naš poslednji opomin odzvalo veliko število naročnikov, ki so poravnali zaostalo naročnino. Na našo žalost pa je tudi precejšnje število takih, ki tega še niso naredili. Naravnost neverjetno je, da se med temi poslednjimi nahaja tudi veliko število primorske inteligence in mnogo takih, ki so prejeli vseh 11 številk našega lista, a niso dosedaj poravnali niti beliča naročnine. Vse te zamudnike pozivamo še enkrat, da čimprej poravnajo zaostalo članarino, ker drugače jim list brez nadaljnega ustavimo.

Fašistovske volitve

Ko bodo naši čitatelji čitali te vrstice, katere pišemo na predvečer volitev v Italiji, jim bo izid istih znan že iz dnevnega časopisja. V ostalem pa je bil izid fašistovskih volitev znan že takrat, ko je bil sprejet volilni zakon, po katerem se bodo vršile jutrajšnje volitve. Že takrat je bilo vsakemu jasno, da se bo fašistovski režim pri vsakih volitvah, ki se bodo vršile na podlagi onega zakona „prijobil“ tako zmago, kakor se mu bo poljubila, ker manjkata dva glavna predpogoja vsakih volitev: svoboda in kontrola volilcev.

Kakor znano, bodo pri jutrajšnjih volitvah italijanski volilci glasovali o tem, „ali odobrayajo listo poslancev, ki jih je izbral veliki fašistovski svet“. Vto svrhu bo imel vsak volilec dve glasovnici. Na eni je pod gornjim vprašanjem na zeleno-belo-rdečim polju zapisana besedica „da“, na drugi na belem polju pa besedica „ne“.

Potemtakem bo jutri italijanskemu volilcu navidezno dana naravnost neverjetna možnost, da se izjavi, če je za ali proti fašistovskemu režimu. Potemtakem se bo jutri navidez bila v Italiji borba med dvema strankama, med onimi, ki so za fašizem, in med onimi, ki so proti fašizmu. V resnici pa izgleda cela stvar docela drugače, ker manjkata, kakor smo že višje omenili, dva glavna predpogoja vsakih volitev: svoboda in kontrola volilcev.

Fašizem je lahko razvijal za volitve največjo agitacijo in se je poslužil te možnosti v mnogo večji meri, nego smo si prvotno mislili in pričakovali, ker se nam je zdela kakršnakoli agitacija nepotrebna in popolnoma odveč. Ta agitacija bi imela namreč smisel samo tedaj, če bi bila tudi

nasprotnikom fašizma dana možnost, da tudi oni lahko svobodno agitirajo. Te možnosti pa nasprotniki fašizma niso imeli, kajti vsakdo, ki bi se drznil javno in odkrito agitirati proti fašizmu, bi takoj končal v ječi ali na otokih.

Pa tudi, če bi bila nasprotnikom fašizma dana možnost svobodne agitacije, bi vseeno nič ne zalegla, dokler bi jim ne bila dana možnost kontrole v vseh volilnih komisijah. Kaj bi pomagalo, če bi tudi 990/0 volilcev glasovalo proti fašizmu, ko pa fašizem lahko poljubno spremeni onih 990/0 „ne“ v 990/0 „da“, ker imajo edino in izključno kontrolo v vseh volilnih komisijah samo fašisti.

Zato so volitve, ki se bodo vršile jutri v Italiji, taka komedija, kakor se še ni odigrala v zgodovini parlamentarizma in katero je mogel iztuhtati samo italijanski komedijantski genij. Najbolj smešno in tragično obenem pa je to, da prireja to komedijo režim, ki se je vedno in dosledno izdeval nad volitvami in ob vsaki priliki povdarjal nepotrebno ogromnih izdatkov, ki jih zahtevajo. Če so bili kedaj nepotrebni kaki izdatki, jih ni bilo bolj nepotrebnih na svetu kot so oni, ki jih bo zahtevala vprizoritev jutrajšnje komedije in ki ne bodo majhni.

Potek in izid jutrajšnjih volitev nas zanimata samo v toliko, v kolikor se bo izvajal znani fašistovski teror. Ogromna večina volilcev, ki se zavedajo, da je vsako glasovanje nesmiselno, bi se namreč najrajši vzdržala volitev, fašistom pa se gre za to, da spravijo na volišča čim večje množice. Zato vplivalo z grožnjami na volilce, da se v čim večjem številu udeležijo volitev, da bodo imele vsaj na zunaj podobo volitev.

Če pa bi se vršile jutri v Italiji prave in svobodne volitve, bi bila z jutrajšnjim dnem usoda fašizma zapečaten!

23. marca 1929.

Priprave za volitve v Primorju

Primorsko fašistovsko časopisje razvija že dalj časa izredno živahno agitacijo za predstoječe volitve. Posebno se odlikuje med tem časopisjem „Il Popolo di Trieste“. Pa je zares potrebna ta izredno živahna agitacija, kajti brez nje in brez terorja bi bila udeležba pri volitvah v Primorju minimalna. Poleg ogromnega nezadovoljstva radi vedno bolj ostre gospodarske krize je razburila povsod duhove tudi okolnost, da so bili vsiljeni Primorju povečini kandidati, ki so rodem iz starih pokrajin.

Od kandidatov, ki bodo zastopali tržaško pokrajino v novi zbornici, sta samo Suvich in Bannelli domačina, dočim so vsi ostali tujci. Boljše je v tem pogledu v puljski pokrajini, katero bosta še nadalje zastopala dosedanja poslanca Bilucaglia in Maracchi (ex Mrach). Najhujše pa je odrezala goriška pokrajina, ki bo imela enega samega poslanca in še ta je iz starih pokrajin. V Gorici se je splošno pričakovalo, da bo za zastopnika Goriške imenovan bodisi trgovec Orzan ali pa trgovec Morassi in je bilo menda med fašisti tudi tako dogovorjeno. Zato je bilo tem večje presenečenje in razočaranje, ko je bil za zastopnika Goriške imenovan dosedanji pokrajinski po-

litični tajnik ing. Caccese. Goričani so nad to izbiro tako razburjeni, da se bodo, v kolikor jim bo to mogoče, sploh vzdržali volitev.

Primorski Slovani pri imenovanju zastopnikov seveda sploh niso prišli v poštev in za tem menda, razven kakega fašistovskega mogotca ala Mohorčič in drugi, prav gotovo nihče ne žaluje. Tudi če bi bil veliki fašistovski svet izbral koga iz Slovanov, bi bil prav gotovo mož takega kalibra, ki bi Slovanom kvečjemu škodil, a ne koristil. Navzlic temu pa vodijo fašisti tudi med slovanskim ljudstvom živahno agitacijo, katero podkrepčajo z grožnjami in terorjem. Da, zgodilo se je celo to, da govorijo na volilnih shodih v slovenskem jeziku in da so izdali slovenske volilne manifeste, v katerih naštevajo zasluge, ki si jih je stekel fašizem za goriško deželo, in napovedujejo, da bo v najkrajšem času zopet pričel izhajati slovenski list.

O stališču, ki ga zavzema slovansko ljudstvo v Italiji, do fašistovskih volitev, ne more biti nikakega dvoma. Če bi mu bila zajamčena svoboda glasovanja, bi se vsi Slovani v Italiji od prvega do zadnjega, ne izvzemši one, ki so vpisani v fašje, izrekli proti fašizmu. Ker pa ta svoboda ni zajamčena, bi se najmanj 90 procentov vzdržalo volitev. Toda fašisti se poslužujejo vseh mogočih sredstev, med katerimi je teror seveda na prvem mestu, da bi spravili tudi čim večje število slovanskih volilcev na volišča. Zlasti prihaja v poštev, da bo morala z ozirom na lateranski sporazum, konkordat in volilni proglas katoliške akcije agitirati za udeležbo, čeprav s težkim srcem, tudi slovanska duhovščina. Glede terorja naj omenimo samo ta slučaj. Tolminski podežat je pozval ugledne občinarje iz sosednih občin v Tolmin, kjer jim je zagrozil, da bo smatral njih za odgovorne, ako se njihovi soobčinarji ne udeležijo v zadostnem številu volitev. Zato je verjetno, da bo tudi v slovanskem delu Primorja nekoliko udeležbe pri volitvah, katere bi drugače sploh ne bilo. Fašisti bodo seveda to število najmanj podesetorili.

V ostalem pa nas to niti najmanj ne zanima, ker itak dobro vemo, kako misli in sodi naše ljudstvo o fašizmu, kako misli in sodi o Italiji, kar je pokazalo že s sijajnim plebiscitom v letu 1921. Če bi moglo danes ta svoj plebiscit ponoviti, bi kot en glas zadonelo od Triglava do Snežnika: Proč s fašizmom, proč z Italijo!

Konkordat in manjšine v Italiji

Od prvih poročil v časopisju o sklenitvi konkordata med laško državo in vatikanom pa do objave natančnega besedila konkordata je vladalo med našim ljudstvom v Primorju napeto pričakovanje, kake koristi mu prinese konkordat v jezikovnih vprašanjih bogoslužja in verouka. Sedaj je besedilo konkordata objavljeno, pa kljub temu si nismo še na jasnem, koliko bo slovenskega duhovnika štital konkordat pri izvrševanju njegove službe, kak mir bodo uživali slovanski verniki pri izvrševanju verskih opravil v lastnem jeziku. Le praksa po večini pokaže nove meje

vmešavanja lokalnih državnih oblasti v verske zadeve

Kaj so dosedaj vse lahko počenjale laške oblasti, fašistovske sekcije ter zasebna, osebna iniciativa, kadar se je šlo za bogoslužje, ki se je opravljalo v slovanskem jeziku! Oblasti so se upirale nameščenju župnika, ki jim radi kake ovadbé ni bil po volji. Škof je župnika sicer lahko pustil kljub temu na njegovem mestu, toda ta ni dobil izplačane kongrue. Radi zasebnega nasilja ter tihega pritiska oblasti so morale izginiti slovanske pridige in petje v marsikateri istrski vasi in v Trstu. Cela vrsta duhovnikov slovanske narodnosti a italijanskih državljanov je morala zapustiti svoja mesta in bežati bodisi preko meje ali pa na druga mesta, da se reši pred osebnim nasiljem. Plenili so molitvenike, razganjali procesije, uničevali cerkvene spomenike, kršili nepristopnost svetišč. Iz šol je bilo izključeno vsako poučevanje verouka v slovanskem jeziku. Pred samovoljnim vmešavanjem v verske zadeve od strani oblasti in zasebnikov so imeli slovanski duhovniki in verniki le zelo šibko oporo v škofih, ki so bili skoro brez moči. V tužni Istri pa je samovolja oblasti in zasebnikov bila vsemogočna.

Pričakovati je bilo, da ne bodo v konkordat vnešene nikake izrečne določbe, ki bi ščitile slovanske vernike v njihovem bogoslužju. Fašistovska vlada bi tega ne dopustila pri svojem znanem kategoričnem negiranju manjšin in njihovih posebnih pravic v Italiji. Ali je skušal Vatikan pri pogajanjih doseči posebnih določb, ki bi ščitile manjšine pri bogoslužju in verouku, nam ni znano. Znano pa nam je, da je bil Vatikan prav natančno poučen, kako se v verskih zadevah postopa z narodnimi manjšinami ter kako oblasti in zasebniki skušajo onemogočiti enega izmed najvažnejših cerkvenih nauk: Pojdite in učite vse narode! Ves svetovni tisk in še posebno reakcija fašistovskega časopisja sta nas poučila o možatem solidarnem nastopu južnotirolske duhovščine pri Vatikanu v obrambo jezikovnih pravic nemškega ljudstva pri bogoslužju in veronauku. Prav isto je opetovano storila slovenska duhovščina, zlasti na Goriškem. Še tik pred sklenitvijo konkordata je dobil Vatikan točna poročila o postopanju oblasti ter tudi o potrebi in načinu zaščite jezikovnih pravic Slovanov v Italiji pri bogoslužju in verouku. Vatikan je bil torej o vsem natančno poučen.

Kaj bo sedaj po konkordatu? — Gotovo je, da bodo slovanski duhovniki vživali nekoliko več osebne svobode, da jim, vsaj za sedaj, ne bo

treba bežati pred zasebnim in oblastnim nasiljem, da bodo v svojih škofih dobili krepkejšo oporo. Nekaznovanost nasilj ter pogosto vmešavanje zasebnikov v cerkvene zadeve bosta po dejstvu sklenitve konkordata med obema silama. Vatikanom in Kvirinalom, če ne popolnoma odpravljena, pa vsaj v veliki meri omejena. Damoklejev meč konfinacije, ki je visel čisto blizu nad glavo marsikatega duhovnika, se je tudi precej odmaknil. Slovenska nabožna knjiga in časopis ne bosta več v taki meri izpostavljena preganjanju nove inkvizitorske oblasti — fašistovske policije. Te dni izidejo nekateri novi slovenski in hrvaški periodični listi, pisani v strogo katoliškem duhu, ki imajo zahvaliti svoje rojstvo le sklenitvi sporazuma z Vatikanom.

Vse naštetu bo sicer rastlo in živelo le pod plaščem sporazuma, ni pa od njega zaščiteno. Vsled eventuelne ponovne napetosti odnošajev in spremembe fašistovske politike ali razkrajanja fašizma bi se pa neglede na konkordat znali povrniti stari težki časi.

V 2. in 22. členu konkordata sta edini določbi, ki izrecno pomenita za manjšine v Italiji pridobitev pogodbeno doseženih pravic. Čl. 22. predpisuje, da se morajo škofom in župnikom po potrebi, ako namreč ne poznajo krajevnega jezika, dodati pomočniki, večji krajevnega jezika, za versko pomoč v jeziku vernikov po določbah cerkve. Člen 2. pa določa, da lahko cerkvena oblast dopusti, da se vsem njenim spisom, zadevajočim duhovno življenje vernikov, doda prevod v jeziku vernikov.

Iz teh dveh izrecno pogodbeno določenih pravic lahko izvajamo celo vrsto za slovanske vernike ugodnih pravic. Ako morajo škofje in župniki, oziroma njihovi pomočniki poznati krajevni jezik — v našem slučaju slovenski in hrvaški —, potem se bodo pač tega znanja morali posluževati, da bodo pridigali ter poučevali vernike v slovanskem jeziku. Dosledno temu bi morali biti tudi petje in molitve vernikov v krajevnem jeziku. Posebej določeno to ni. Kjer so vsilili krajevni oblastniki latinsko petje, bo pač težko doseči povrnitev domačega petja.

Ničesar ne omenja pa na žalost konkordat glede šolskega verouka v jeziku vernikov. Člen 36. konkordata, ki razpravlja o verouku, določa raztegnitev verouka tudi na srednje šole. V prvi vrsti pridejo v poštev duhovniki in šele v podrejeni vrsti laični učitelji in profesorji. Knjige za verouk mora potrditi cerkvena oblast, krščanski nauk pa se mora podeljevati v obliki, kot jo je

podala katoliška tradicija. — Iz tega čisto kratkega besedila o razširjenju veronauka na srednje šole bi mogli črpati obilo zaupanja za veronauk v ljudskih šolah, iz katerih sta bila slovanski jezik manjšin in pa njihova duhovščina čisto izključena. Kakor mrzla, uničujoča sapa poznanih nam raznarodovalnih sistemov fašizma, pa učinkuje Mussolinijevo poročilo poslanski zbornici k zakonskemu načrtu, ki pravi točno in kategorično: Nobena nadzorovalna moč cerkvene oblasti ni dovoljena glede verskega pouka. Predpisano je samo, da morajo biti učitelji (veronauka) prekrbljeni z vposobljenostnim spričevalom, izdanim od škofa in da morajo biti knjige za veronauk potrjene od cerkvene oblasti. To vse in prav nič drugega, torej z jako majhno pravico vmešavanja cerkvenih oblasti.

Povzemamo čisto na kratko prve vtise in prve drobtine konkordata za naše primorske brate:

1. Omejitev nasilnega vmešavanja v cerkvene zadeve ter večja osebna varnost duhovnikov.

2. Pastirski listi, obvestila in določbe na cerkvenih zidivih v slovanskem jeziku, pridige, spovedovanje, poučevanje v slovanskem jeziku.

3. Škofovski in župnijski pomočniki morajo biti po potrebi (occorrendo, pravi laški tekst) zmožni slovanskega jezika.

4. Kjer še obstajajo petje in molitve vernikov v slovanskem jeziku, zaenkrat ostanejo; kjer so jih odpravili, ni verjetno, da jih zopet vpostavijo.

5. Mussolinijevo poročilo k zakonskemu predlogu o potrditvi konkordata pred poslansko zbornico nas nagiblje k pesimizmu glede zopetne uvedbe slovanskega verouka v ljudske šole, pač pa bo zaenkrat nemoteno nadalnje poučevanje verouka izven šole.

6. Začasno izhajanje prav majhnega dela katoliškega periodičnega slovanskega tiska, dovolitev molitvenikov ter istrske in goriške Mohorjeve družbe.

Ker konkordat vsebuje le zelo malo izrecno vnešenih pogodbeno določenih pravic za manjšine, nas le praksa, ona nam tako strašno poznana praksa krajevnih oblasti pouči o vseh dobrih posledicah konkordata za slovanske vernike v Italiji. Praksa v šestih navedenih točkah in še drugih iz njih izhajajočih posledicah pokaže, koliko moči bodo imele določbe, da se lahko (può, pravi laški tekst) doda slovansko besedilo italijanskim cerkvenim listinam, da po potrebi (occorrendo) morajo pomočniki znati slovanski jezik.

Vse ostale pravice bodo pa živele le v duhu

PODLISTEK

Vlado Klemenčič:

Maša pri Sv. Vidu na Gori

Zadnji oblak kadila od prvega blagoslova se je razblinil v solnčnih pramenih, ki so lili skozi okroglo okno na listni strani oltarja. Župni upravitelj se je, odmolivši običajno molitev, obrnil proti vernikom, odprl knjigo evangelijev in listov ter začel čitati „berilo, ki se bere četrto nedeljo po binkoštih“: Bratje, menim, da se trpljenje današnjega časa ne da primerjati prihodnji časti, ki se bo razodela nad nami... Prečital je list apostola Pavla Rimljanom in nato še evangelij, si popravil rokav svoje mašne srajce, pogledal po cerkvi in iskal že prej pripravljeno misel, da bi začel svojo nedeljsko pridigo.

Ljudje so večinoma stali, možje in fantje okoli vhodnih vrat, žene in dekleta pa proti sredini cerkve. V edinih štirih klopih so sedele postarne ženske in njegova kuharica z malo nečakinjo Dano. Z enim pogledom je župni upravitelj pregledal in prepoznal svoje župljane:

„Tam je Kemperle, stara kmetska korenina,

sloneč ob zidu pri spovednici, kjer stoji pri vsaki nedeljski maši. Tam je sosed Rumenjak s sinom, ki se je pravkar vrnil iz Bologne od vojakov. (Fant, bled si prišel nazaj!) Tam so fantje s Police, ki radi onegavijo svojo fantovsko korajžo, a maše ne zamude nobene. Kje so pa njih sestre: Lucija, Rozalka, Tončka? Glej, tam kleče, a Tončka ni med njimi. (Ej, šla si po prebiravke k sv. Jakopu, kjer je danes cerkveni semenj. Glej jo, krčmarico Anico, ki zmeraj zamuja. Zdaj šele pokleka in se križa. Ker ima rajše lire kakor nedeljski blagoslov. Kaj pa stari Podrobar, da ga ni? Saj ni več bolan. Ampak prerad pije tisti svoj „skrivni žegenj“ in pozablja na mašo. (Še svojo zadnjo uro zapiješ, Podrobar.) Tudi lepe gospodične Jelice danes ni. (O kam hrepeniš v dolino, dekle? Na teneteja iz trga misliš, ki bo tvoja poguba.)“

Tako je z enim bežnim pogledom preštel in premislil svoje ovčice. Moj Bog, koliko jih je pa imel. Župnija, ki so mu jo bili dodelili pred 15 leti, je imela komaj nekaj več kakor pet sto duš. Za tiste, ki so prihajali k maši, je bila še ta mala cerkev prevelika. Ko jih je tako gledal izpred oltarja — saj prižnice ni bilo — in jim delil božjo besedo, mu je bilo kakor materi, ki pestuje

svoje otroke, se pogovarja z njimi in deli z njimi vse dobro in slabo. Že 15 let — grom topov od Soče in izza Krna je poslušal z njimi, vse male in velike prigode gorske vasice je preživel z njimi — že 15 let je njihov oče in mati in pozna njihove duše do dna. Skozi hude čase jih je že peljal. Ali jih pripelje tja, kamor misli sam in kamor želi Tisti, ki brez Njegove volje ne pade niti las z glave?

In je govoril, kakor mu je narekovala misel in dolžnost. In vsaka beseda — kakor da si jo jemlje iz srca in jo presaja v njihova.

„Dragi moji!

Skala, ki se beli nad našo cerkvico in ki stoji kakor okamenel slap že tisočletja, se ne bo zrušila brez Njegove volje. Reka, ki teče po dolini ter šumi in šumi, ne bo nehala teči brez Njegove volje. Trpljenje naše pa si je Bog zapisal v velike bukve. A vse trpljenje ni nič proti časti, ki nas čaka. Tako pravi sv. Pavel. Bog je ukazal, da hodimo po poti, ki nam jo je določil od vekomaj in nihče naj se ne protivi Njegovi previdnosti. Pride pa ura, ko pojdemo v deželo Kanaensko, ki nam je bila obljubljena. Kje je ta dežela? V nas je in okrog nas. Občutimo jo s srcem in otipljemo z roko. Vzeti nam jo hočejo in šele

konkordata in v ozračju sporazuma, ker niso pogodbeno zaščitene.

Fašizem gre v zatiranju narodnih manjšin neovirano in brezobzirno z vedno bolj in bolj povečano intenzivnostjo svojo pot ruščega plaza. Z napredujočim sistemom in organizacijo raznarodovanja izgineta lahko edini konkordatovi določbi za manjšine, obseženi v tako subjektivno pojmovanih določbah, oslavljenih po „può“ in „occorrendo“, ko z vidika fašistovskega pogodbenika ne bosta več na mestu. Izgineta, ne da bi bil konkordat niti najmanjše kršen v svojih črkah.

Težko tlako je morala delati slovanska duhovščina za male pravice dosežene v konkordatu že o priliki plebiscitarnega fašistovskega glasovanja. Duhovniki so morali sprejemati pri volilnih shodih iste politične fašistovske tajnike, ki so njih in slovanske vernike par tednov preje kruto preganjali pri izvrševanju verskih dolžnosti. Z nevtralnostjo, s prisiljenim molkom nad zlorabo vere od strani fašizma v volilne namene in negacijo slovanskih manjšin so drago plačali narodno-verske pridobitve, katere bodo v prihodnosti najbrže dvomljive trajnosti.

Poznamo fašizem in zato trdimo navidezno absurdno trditev: Duh konkordata in narodno-verske pravice manjšin v Italiji bodo oživetvorjene šele takrat, ko se zruši ena izmed pogodbenih strank konkordata, — to je fašizem.

Z veseljem upanjem zremo temu bližnjemu dejstvu nasproti...

Po dokončanih italijanskih „volitvah“

Dva članka v današnji številki sta bila napisana še pred volitvami, ali predno list izide, moremo že pisati o izvršenih volitvah in reči tudi nekaj besed o položaju, ki se nam je ob tej priliki pokazal.

Vseh vpisanih volilcev je bilo 9.650.570, od katerih je volilo celih 89,75% volilcev, in sicer z „Da 8.506.576, z „Ne“ pa samo 136.189.

Kakor je število 136.189 jako majhno nasproti milijonom Da-glasovalcev, tako se moramo čuditi, da se jih našlo toliko, ki so imeli neizmerno mnogo heroičnega poguma in glasovali proti sedanjemu režimu v Italiji.

Nikdar še ni bilo tako terorističnega režima ne v Italiji ne kje v Evropi, kakor je fašizem. Utegne biti res, da je fašizem rešil Italijo pred pogubnimi vladarskimi eksperimenti komunizma

zdaj smo jo, kakor skozi sanje, uzrli in spoznali. Bodimo potrpežljivi v upanju in Bog nam jo da. A kdor ne veruje, ne pojde vanjo. Le trdna vera nas drži po konci, da ne omagamo pod bremenom, ki ga je dala božja modrost v roke našim sovražnikom. Trda je preizkušnja dni, ki jih živimo. Tako se preizkuša zlato v ognju. To zlato smo mi. Kar je zatega jedra v nas, ostane, vse drugo vzame plamen razdejanja. In slednjičali naj vam govorim o ljubezni? Ne ljubimo z besedo in ne z jezikom, ampak v dejanju in v resnici, pravi sv. Pavel.

Oj, sosed, ki trudoma koplješ svoj kameniti laz, da pridelaš deset beračev krompirja za družinico, ki ga poješ sproti, ali bi ga pustil in šel v svet, da si poiščeš boljšega zaslužka? Mogoče bi šel, ali jokal bi se. Tvoje srce pa bi hodilo nazaj. La je bil last tvojega očeta in starega očeta in je lastnina tvoja in tvojega srca. Kamenita zemlja vpije po ljubezni in negovanju. Živ človek stoji na njej, mrtvemu pa naj bo počitek v njej do vstajenja. Mati, ljuba mati, sključena od dela, kje so tvoji otroci, ali se ti niso že odtujili? Ali jih ni premanila tuja beseda, tuje bogastvo? Vsak dan hodijo v dolino v tisto hišo, ki ji pravijo šola in se zopet vračajo v Tebi, k ma-

in skrajnega socializma, da je naredil v državi neki red, — ali metode vladanja so strašne. Ricinovo olje je še angeljska godba proti vsemu temu, kar je sledilo. Najostudnejši teror, ki ne pozna mej, karabinjerji, miličniki, financarji, sodnije z očitno krivičnimi sodbami, aretacije za vsako ničarijo, pretepanje, konfinacije, liparski in drugi otoki, — vse to in še mnogo tega so del sistema sedanje vladavine v Italiji. Kdor se upa proti režimu le piskniti, je izobčen in vsak Italijan sme pljuvati vanj po svoji mili volji. — In kdo naj se je upal v nedeljo voliti proti Mussoliniju? Silno malo jih je, ki se imeli toliko poguma. — Zveza vojnih prostovoljcev je na letakih proglasila, da sama ne udeležba pomenja že ve le izdajo. — Kdorkoli pa je kakorkoli odvisen od države, da ima le kako koncesijo za gostilno, trafiko, da ima obrtnico za trgovino itd., tega imajo posebno v evidenci, in gorje njemu, ako ni šel volit — seveda za režim.

Zato ni nikako čudo, ako je bila udeležba na volitvah v raznih krajih kar polnoštevilna, v celoti pa tako ogromna, kakor še nikoli v Italiji. — Sicer pa nimamo nikake garancije, da ni bilo „Ne-glasovalcev“ veliko, veliko več. Saj v komisijah ni bilo niti onega člana iz vrst nasprotnikov fašizma. Kdo more reči, da ni bilo v urnah več glasovnic prti režimu, ki so jih fašisti čisto navadno vrgli na kup režimskih glasovnic? — Kajti Mussoliniju je bilo silno veliko na tem, da pokaže svetu, kako je vse italijansko ljudstvo navdušeno zanj in za fašizem. Zato ni dvoma, da je bil ves fašistovski aparat pozorno na delu, da so bili kupi glasovnic za režim čim višji.

Kaj so imeli storiti Slovenci, Hrvatje in Nemci v takih razmerah? V velikih mestih je marsikaj mogoče, kar na deželi ni. In posebno naši trgi in naše vasi so bili v velikih škripcih. Ne udeležiti se, je bil vsakdo takoj na črni listi. Ako pa se je udeležilo v kaki vasi od 100 olilcev recimo 91, in ako bi bilo od teh tudi večina glasov proti režimu, imeli bi koj imenik tistih, ki so zagrešili tako drzkost, in gorje njim. Ali se splača, postavljati se v take nevarnosti, ko ni od tega nikake koristi, marveč sama škoda? Tako si je mislil skoro vsakdo in — šel je volit, volit za fašizem, ki narod naš duši na najstrahovitejše načine. Ali si je mogoče le misliti še strahovitejše žrtve intelekta človeka? V take ostudne dileme spravlja fašizem naše bedne rojake!

Poglejmo, kako so volili južnotirolski Nemci, ki so vendar člani velikega evropskega naroda,

teri. Mati, ali veš, kaj si jim ti? Ali jih učiš molitve, ki so več vredne kakor vsa tuja učenost? Ali si jim že povedala povest o kralju Matjažu, ki spi pod goro, da bodo mislili samo nanj in govorili samo o njem? Dokler ne zrastejo veliki in ga pojdejo buditi. Popoldne jih pripelji k meni. Jaz jih bom učil brati iz naših bukev. Fantje in čede, ali se ne poznamo? Mladost je v vas. Vsem je po volji vaša mladost, dokler se ne zaleti. Pa, ali se ni že jokala tista izpod Studenca? Jokala se je in izjokala in sedaj je dobro. Vsi jo imamo radi. Ali tebi, mladina, ni treba solza. Smej se rajše kakor jokaj in ostani pri meni in pri nas v našem gorskem zatišju. Tu je trpljenje naše, tu je veselje le naše.

Ljubi moji!

Prišle so nad nas nadloge, kakor jih je videl Janez v Skrivnem razodetju. Vojske so pregazile našo deželo, glad je bil naš vsakdanji gost in smrt ni izbirala med nami. Vse to smo skoro že pozabili. Mi pa, ki smo se rešili iz hudih časov, smo tu na naši zemlji in živimo. Pojmo hvalo Gospodu, ki je otel iz nevarnosti naša telesa in prosimo ga, naj odvrne zapeljivca in grabeža od naših duš. Prišli so k nam ljudje, ki nam pohušujejo in odtutujejo naše otroke, ste-

s katerim bo imela Italija v nedoglednem času težkih obračunov. — Leta 1924. so dobili nemški kandidati 34.983, fašisti le 3000 glasov. Že takrat pa je bilo tamkaj natrepanih res toliko fašistov, tako da moremo reči: niti eden Nemec ni volil fašiste. In letos? — Od 52.078 vpisanih volilcev je volilo 41.138, — in sicer z „Da“ 38.243, z „Ne“ pa samo 2809. — Nekaj zgledov: V Bocnu je glasovalo za režim 7042, proti le 371. — V Meranu za režim 3682, proti 242. — V Brixnu za režim 1277, proti le 64. — V Brunecku za režim kar vseh 657 oddanih glasov. — In to so centri najzavednejšega nemštva, ki vsak hip pričakuje nemškega obračuna z Italijo. Toda pravijo: Obračunajte vi, ki ste svobodni, naša hvaležnost vam bo na veke zagotovljena, kaj več od nas pa ne zahtevajte!

Ni nikakega dvoma, da so po vzorcu Nemcev volili tudi naši bedni rojaki. Vsaka demonstracija proti režimu bi danes pomenila le še potencirano preganjanje našega življa. Tega se je zavedal vsak naš človek in je po tem prepričanju in spoznanju tudi volil. — V Postojni n. pr. je volilo za fašizem 1428, proti le 9. V Hrpeljah je volilo fašiste vseh 594 oddanih glasov. — V Kopru je volilo za 2245, proti le 7. — V Trstu za 44.067, ali proti vendarle 955. V Zadru vseh 2772 za fašizem.

V Milanu je glasovalo proti 12.033, za pa 136.948. V pokrajini Milana za 227.205, proti vendar še 11.113. Tudi v Genovi je volilo proti 6626, za pa 116.796.

Sprava z Vatikanom je neizmerno pripomogla k tolikemu uspehu. Vse katoliško časopisje je naravnost ukazalo, da morajo katoliki voliti režimsko listo soglasno. In to so tudi storili. Kar je bilo proti, so bili komunisti. — Dva človeška rodova že nista bila deležna prizorov, ki so se odigravali po celi Italiji. Kardinali in nadškofi in škofi v purpuru so sjajnih lic prihajali na volišče in s ponosom volili fašizem, ki je imel toliko poguma in uvidevnosti, da je sklenil z Vatikanom spravo, ki je vse dosedanje vlade niso upale niti načeti. Vsa duhovščina je bila na nogah, agitovala, volila, vodila svoje ovčice na volišča. Kaj takega še niso doživeli v Italiji, kar pomnijo najstarejši ljudje. Poleg fašistov so bili torej verni katoličani najbolj fanatični volilci za Mussolinija in njegov režim. Zato je bila ob tej priliki, moremo reči, vsa Italija v njegovem taboru. In sicer: hočeš, nočeš, — moraš, bodisi vsled fašistovskega terorja ali papeške parole.

zajo pohlepne roke po revni, izmučeni zemlji naši, prepojeni z morjem našega znoja, privezani, prikovani na srca naša. Zasmehujejo besedo našo in nam jemljejo naše bukke, čeprav jih skrivamo kakor zaklad. Hočejo nam iztrgati naša srca, ki ljubijo z bolestjo vse, kar je zapovedano po božji in človeški postavi. A še stoje naše gore, še šume naši gozdi, še nam rode naše njive in lazi, nad njimi pa se boči naše nebo. Skozi naša srca pa se pretaka naša kri, ki svojega izvira zatajiti ne more, ker je privrela iz zemlje, matere našega trpljenja in veselja. Amen.“

Ko je končal, je pokleknil in zlat solčni žarek je posijal na njegovo glavo.

Dvanajst očenašev je z zamolklim glasom izmolila srenja za svoje rajne, nato je župni upravitelj vstal in se po latinsko prekrižal za pristopne molitve.

Glasi preludij z nizkega kora je predramil drobno lastovico, ki je ždela na ključu sv. Petra, da je splavala kakor vesela misel nad glavami vernikov, obletela trikrat cerkev in zletela kakor puščica skozi odprta vhodna vrata na prosto.

Pevci so zapeli „Pred Bogom poklekajmo“.

In ob tej priliki se nam je pokazalo nekaj, s čemer moramo začeti resno računati. Mussolini je torej sklenil z Vatikanom spravo. To je bil zanj državniški čin nedosegljive sile, ki bo imel v vsej Evropi še velikih posledic. Fašizem in njegova metoda niso imele v Evropi ravno navdušenih občudovalcev, razun vročih glav v prenapetih nacionalistih nekaterih narodov, zlasti takih, ki nimajo preveč narodnih manjšin.

Proti fašistovski Italiji so bili vsi evropski socialisti in komunisti, pa tudi vsi katoliki, ki niso mogli preboleti, da je Mussolini prekucnil baš katoliški režim pod vodstvom Don Sturza, ki je moral celo bežati iz Italije. Socializem in katolicizem pa sta Mussolinajeva najnevarnejša sovražnika.

In v tem času pride Mussolini z načrtom sprave z Vatikanom, z vspostavitvijo miniature papeževe države, ali vendar — države, da papež ni več vatikanski „jetnik“, da kraljevska hiša italijanska i izobčena iz cerkve, — tako da se bo mogel laški princ poročiti s katoliško princeso itd. itd., kajti neizmerno je tega, kar odpade in bo z naprej vrejeno v veliko zadovoljnost vsega ne le italijanskega naroda, marveč vsega katoliškega sveta. Česar ni mogel narediti nihče doslej v Italiji, to je izvršil Mussolini, ki si je najnevarnejše nasprotnike pridobil za najzanesljivejše in najmočnejše zaveznike, pomočnike, sodelavce.

S tem je postal Mussolini za nedogleden čas gospodar položaja doma. O tem si ne delajmo nikakih iluzij. Vatikanska hvaležnost je zanj najtrdnjša trdnjava. — Doma se mu torej ni treba ničesa več bati. — Na zunaj pa je baš radi te sprave postal občudovan vitez, ki je izvršil nekaj, česar nihče doslej ni zmožel. — S tem dejstvom moramo računati.

Kako računati? Kako naj s tem računamo mi, ki moramo voditi s fašizmom neizprosno boj zaradi naših zarobljenih bratov? V člankih o konkordatu smo že pokazali, da trezno računamo z dejstvi in objektivno registriramo vse, kar je dobrega tudi za nas in fašizmu v čast. Morda se v svojih nadah nismo motili. Morda bodo posledice sklenjenega konkordata blagodejne za cerkev in naš narod. Prav gotovo bi v takem slučaju ne bilo v škodo Italiji sami.

Kakor pa je edini Mussolini mogel skleniti zgodovinsko spravo z Vatikanom, tako bi mogel danes on edini narediti tudi trajno spravo z našim narodom. Ne delajmo si iluzij: nam nasproti so vsi Italijani bili in so še vedno vsi enaki. Od nikogar nimamo upati ne ljubezni ne pravičnosti, tudi če bi bili na krmilu sami vatikanci. Razlika bi utegnila biti samo v načinu: bi nas tlačili s prijaznim licem, z nasmejem na ustih, s sladkim licemerstvom — zazibali ba naše rojake v nevarne sanje, češ, da ne preti nikaka nevarnost, — dočim je fašizem udaril z neusmiljeno roko, da naš narod ve, kaj ima od njega pričakovati. Pa so more tudi primerno boriti. Naši najboljši voditelji so bili mnjenja, da fašizem ne sme pasti, dokler niso rešeni naši zarobljeni bratje. Kajti namesto fašizma bi utegnil priti režim, ki bi naše ljudstvo isto tako uničeval in pogubljal, a pri tem še delal se pravičnega. S polomom fašizma smo upali na rešitev, — tako ali tako...

S spravo z Vatikanom si je fašizem na nedogleden čas podaljšal življenje. Nočemo biti preroki, kako dolgo bo tako, — ali gotovo je, da je Mussolini danes trdnjši nego je kdajkoli bil.

Kakor pa je Mussolini tisti, ki je edini mogel narediti spravo z Vatikanom, tako je tudi on edini, ki bi mogel svoje ime zares ovekovečiti, — s spravo z našim narodom. Ako ima Mussolini pohlepne ideje, da bi delal balkansko politiko, tedaj naj bi ga prešinil duh velikega ge-

nija Mazzinija, ki je že pred 90 leti videl vstajenje našega naroda. V svoji slavni brošuri „La questione d'Oriente“ je opisal tedanji skromen naš začetek, in vendar je dejal, da takega zdravega naroda je bodočnost. In priporočal je svojim rojakom, naj bodo vedno prijatelji takega naroda v sosesčini. — Zakaj bi Mussolini ne poskusil narediti po vatikanskem vzgledu tudi sprave z našim narodom? Edini on to more storiti, in obžalujemo le, da doslej še ni imel svetovalcev, ki bi ga bili poučili o taki veliki nalogi, ki jo more v korist države in človeštva izvršiti samo on, — sicer bo sledilo maščevanje usode nad njim in Italijo samo.

Quousque tandem?

„Il Popolo di Trieste“ z dne 12. marca 1929, l. VII je priobčil pod naslovom „proti-italijanska gonja slovenskih listov“ sledečo vest, ki nosi datum „Ljubljana 11“ in šifro (p):

„V poslednjih dneh je pričelo tukajšnje časopisje zopet priobčevati tendenciozne vesti iz italijanskih obmejnih pokrajin. V istem časopisju, ki je svoječasno priobčevalo vesti o „naših preko granic“, so se zopet pojavile rubrike, ki nosijo sedaj naslov „Primorske vesti“ ter vsebujejo fantastične podrobnosti o življenju v Julijski Krajini in absurda poročila o gospodarskem in političnem položaju v našem ozemlju.“

K tej vesti iz Ljubljane je dodalo uredništvo tržaškega fašistovskega glasila sledeči komentar: „Naravnost presenetljivo je postopanje listov, kakor je ljubljanski „Slovenec“, ki so po prekinjenju sistematične gonje, opirajoče se na pretvezna skoraj vedno lažnjiva in obrekovalna poročila iz Italije, zopet vpeljali obžalovanja vredno rubriko in mislijo, da so že dovolj naredili, če so spremenili njen naslov. Vsakdanji prispevek laži, ki se kujejo in razširjajo v Ljubljani v nasprotju s tolikokrat povdarjanim prijateljsvom do Italije in morda tudi v nasprotju z namerami beograjske vlade same, nam priča o oni neozdravljivi balkanski duševnosti Koroščevega glasila, ki misli, da sme zopet dajati duška svojemu tradicionalnemu sovraštvo do Italije.“

Poskušali smo kolikor mogoče doslovno podati ljubljansko vest in tržaški komentar fašistovskega glasila, ne najdemo pa primernih besed, s katerimi bi v zadostni meri ožigosali njegovo nesramnost.

V poslednjem času je ljubljanski „Slovenec“ zares zopet otvoril novo ponižno rubriko z vestmi iz Primorja. V tej rubriki je vsaj dosedaj poročal samo o tem, kdo je v Primorju umrl ali se ponesrečil. Edino le v številki z dne 10. t. m. je prinesel poleg vesti o smrtnih skučajah in nesrečah še nekoliko gospodarskih vesti, med katerimi je bila tudi vest, da primorske ladjedelnice v vedno večji meri odpuščajo svoje delavstvo in da vlada po uradni statistiki največja brezposelnost v Primorju.

Evo, to je oni strašni greh, katerega je zagrešil ljubljanski „Slovenec“ in ki je tako zbodel tržaško fašistovsko glasilo, da je kar skočilo od jeze in besa. Značilno za nesramno fašistovsko duševnost tržaškega glasila pa je dejstvo, da vidi pezdri v očesu ljubljanskega „Slovenca“, bruna v lastnem pa ne. Kakor smo že večkrat omenili je beograjska vlada prepovedala jugoslovanskemu časopisju pisati o Italiji stvari, ki bi utegnile količkaj neprijetno zveneti na ušesa fašistovske Italije. Podobno prepoved je izdala, kakor izgleda, svojemu časopisju tudi italijanska vlada. Dočim pa se ona prepoved izvaja v Jugoslaviji s tako strogostjo, da ni mogoče o raz-

merah v Italiji sploh več ničesar pisati, je italijansko časopisje le v neznatni meri opustilo svoj strupeni ton, v katerem je vedno pisalo o razmerah v Jugoslaviji.

Najboljši dokaz tej naši trditvi je baš oni „Popolo di Trieste“, ki se s tako nesramnim obrazom zgraža nad ponižnimi in nedolžnimi vestmi ljubljanskih listov. Tržaški list ima v Beogradu svojega poročevalca, ki ga redno zalaga s krajšimi in daljšimi poročili o razmerah v Jugoslaviji. Njegova poročila so tako tendenciozna, iz vsake vrstve veje tako strupeno sovražstvo do Jugoslavije, in poleg tega so ona poročila tako glupa, da bi bil v Italiji vsak inozemski poročevalec, ki bi si dovolil pisati podobne stvari o Italiji, takoj izgnan preko meje. Kaj vse si je ta gospod dovolil pisati v preteklem mesecu o predsedniku vlade, generalu Živkoviću, o princu Juriju in srbski pravoslavni cerkvi?! No, in ta mož, ki je še tako predrzen, da se podpisuje s polnim imenom Ugo Zanetti, se še vedno svobodno šeta po Beogradu, medtem ko bi jugoslovanski novinar, ki bi si dovolil pošiljati svojemu listu podobna poročila iz Italije, prav gotovo nemudoma zletel preko meje.

Glasilo primorskih emigrantov v Jugoslaviji je moralo iskati zavetja v tujini, če je hotelo še nadalje izhajati in še nadalje stati na braniku v borbi za pravice nad pol milijona teptanega slovanskega življa v Italiji. V Italiji pa izhaja nemoteno in neovirano še nadalje glasilo italijanskih prostovoljcev „La Volonta d'Italia“, ki odkrito oznanja in propoveduje borbo za odrešenje „zasužnjene“ Dalmacije, ker živi slučajno v njej peščica Italijanov, ki uživa vse mogoče pravice in privilegije. Vsaka številka tega „imperialističnega tednika“ je prepolna najogabnejših napadov na Jugoslavijo, njeno vlado in njenega kralja, kakor si jih mi proti Italiji nismo nikdar dovolili, ker smatramo kaj takega tudi pod svojo častjo.

Ljubljanski „Slovenec“ se je torej osmelil prinesiti poleg vesti o smrtnih slučajih in nesrečah tudi kratko in nedolžno notico o težkem gospodarskem položaju, ki vlada v Primorju in ki je, več ali manj, znan že celemu svetu. Ta vest je tako razburila tržaško fašistovsko glasilo, ki pri naša skoraj v vsaki svoji številki najbolj tendenciozne in glupe vesti o Jugoslaviji, da poziva med vrsticami jugoslovansko vlado, da naj vendar še strožje postopa proti jugoslovanskemu časopisju, če ji je kaj mar do prijateljstva z Italijo. Ta nastop in izbruh tržaškega fašistovskega glasila nam tudi dovolj nazorno priča o oni tipični italijansko-fašistovski duševnosti, ki se junači, dokler vidi, da nasprotnik popušča in se umika, ki pa takoj stisne rep med noge, čim se ji pokažejo ostro nabrušeni zobje.

Baš radi tega si dovoljujemo staviti na jugoslovansko vlado sledeča vprašanja: Ali ji je znano, kako tendenciozno in žaljivo poroča svojemu listu beograjski poročevalec tržaškega „Il Popolo di Trieste“ o razmerah v Jugoslaviji? Ali ji je znano, kako žaljivo piše o Jugoslaviji glasilo italijanskih dobrovoljcev „La Volonta d'Italia“? Zakaj ne dovoljuje jugoslovanskemu časopisju vsaj iste svobode pri poročanju o razmerah v Italiji, kakor jo uživajo italijanski listi pri poročanju o razmerah v Jugoslaviji? Zakaj si je moralo glasilo primorskih emigrantov iskati zavetja v tujini, ko pa ni pisalo, pa če prav je imelo tisočkrat več razlogov za to, nikdar tako ostro in še manj žaljivo proti Italiji, kakor piše „La Volonta d'Italia“, ki nima zato nikakega razloga, proti Jugoslaviji?

Niti najmanj ni naš namen motiti eventuelne predpriprave za sklenitev nove prijateljske pogodbe med obema državama, pa čeprav se nam

zdi v sedanjih razmerah iskreno prijateljstvo nemogoče. Tudi ni niti najmanj naš namen, kaliti mirno sožitje med Italijo in Jugoslavijo, ker nismo prijatelji izzivanja in ker ga že dovolj kali Italija, če ne z drugim, s svojim postopanjem z našo narodno manjšino. Pač pa smo odločno proti temu, da bi si Jugoslavija pustila diktirati svojo voljo od italijanskega diktatorja in njegovega časopisja. Če se ni pustila ponižati mala predvojna Srbija od mogočne Avstrije, še manj bi se smela pustiti ponižati današnja Jugoslavija od trhle fašistovske Italije.

Zato se obračamo na jugoslovansko vlado še enkrat s vprašanjem: Do kedar bo še trajalo, da bo smelo italijansko časopisje žaljivo pisati o Jugoslaviji, dočim je jugoslovanskemu časopisju zabranjeno prinašati celo najnedolžnejše vesti o Italiji? Mar je Jugoslavija postala že zares ducejeva kolonija?!

Pred velikim gospodarskim polomom

Notorično je, da se bori fašistovska Italija že skozi dve leti z ostro gospodarsko krizo. Glavne vzroke tej krizi je pač treba iskati v ogromnih davčnih bremenih, s katerimi je obremenjeno italijansko gospodarstvo. Poleg teh že itak občutnih davkov je uvedel fašizem najrazličnejše prispevke za svoje korporativne organizacije, za razne, navidez, zelo moderne socialne ustanove, od katerih pa nimajo nobenega haska niti industrijalec, niti kmet, niti delavec. Hasek od njih ima le ona ogromna armada vernih slug režima, katerim je bilo potrebno preskrbeti v eni ali drugi obliki korita. Da bo nesreča še večja, je nezmotljivi duce v svoji nacionalistični megalomaniji in zaslepljenosti stabiliziral liro na previsoki kvoti v njenem razmerju proti angleškemu funtu sterlingu in ameriškemu dolarju, pa čeprav so se gospodarski krogi krčevito temu upirali.

Od tedaj je zašlo italijansko gospodarstvo, ki že prej ni bilo ravno cvetoče, v ostro krizo, iz katere železnega objema se nikakor ne more osvoboditi. Italijanski izvoz v inozemstvo je padal, v notranjosti pa je začela naravnost grozeče naraščati brezposelnost. Najhujše pa je prizadeto od te krize naše Primorje, ki se je itak nahajalo v stalni latentni krizi, odkar je prišlo pod Italijo, ker je izgubilo svoje naravno zaledje. V poslednjem času se je kriza v Primorju tako poostrila, da stoji, kakor vse kaže, primorsko gospodarstvo pred velikim polomom.

Po vojni je bilo osnovano v Primorju veliko industrijsko podjetje pod imenom „Sicmat“ (Società italiana commercio materie tessili), ki je bolj znano pod imenom Brunner, z delniškim kapitalom 150 milijonov lir. Podjetje poseduje ogromno predilnico in elektrarno v Podgori pri Gorici in predilnici v Ajdovščini in Ronkah. Poleg tega se je podjetje ukvarjalo s prekomorsko trgovino s surovinami, s katerimi je zalagalo svoje in razne druge srednjeevropske predilnice.

V predilnicah podjetja je obstojala že dalj časa ostra kriza. Še pred dobrim letom je bila podgorska predilnica tako zaposlena, da se je številno delavstvo menjavalo dvakrat na dan. Od 6. do 14. ure je delala ena, od 14. do 22. ure pa druga partija. Po stabilizaciji lire pa je pričelo delo rapidno pojemati. Mesto prejšnjih dveh partij je bila najprej vpeljana samo ena partija, pozneje pa sta bili iz te ene partije narejeni zopet dve partije, ki sta se vrstili vsak teden na delu, tako da je bila en teden zaposlena ena, drugi teden pa druga partija in z delom so pričele rapidno padati tudi plače delavstva.

V poslednjem času je zašlo ogromno gospodarsko podjetje v tako težke denarne stiske, da je bilo primorano zaprositi svoje upnike za moratorij. Upravitelji podjetja upajo, da se jim med tem časom posreči rešiti s pomočjo vlade podjetje pred polomom, ki bi potegnil s seboj v propast tudi razne denarne zavode in druga podjetja v Primorju. Baje je vlada obljubila prispevati k sanaciji podjetja z zneskom 60 milijonov lir. Vprašanje pa je, če bo ta znesek kaj pomagal, ko pa znašajo pasiva podjetja približno pol milijarde lir in ko ni nikakih izgledov na zboljšanje gospodarskega položaja podjetja.

Kako širok odmev so našle denarne stiske podjetja v primorskem gospodarstvu, nam pričajo sledeče številke in dogodki:

Dne 5. t. m. so notirale delnice podjetja na tržaški borzi 168, dne 6. t. m. 164, dne 7. t. m. 160, dne 8. t. m. 145, dne 9. t. m. 129. Tekom enega samega tedna je padla torej vrednost za skoraj eno četrtino. Ker je pri podjetju zainteresirana tudi „Banca Commerciale Triestina“, sa napravili vlagatelji naravnost juriš na to banko. Dne 8. in 9. t. m. so bile dvignjene ogromne svote vloženega denarja. Baje je bilo samo dne 9. t. m. dvignjeno nad 8 milijonov lir vlog. Upravni svet banke je bil primoran objaviti pomirjujočo izjavo, v kateri trdi, da je banka le v mali meri zainteresirana na ogroženem podjetju in da razpolaga s potrebnimi kritji.

Tudi nekdanj cvetoče primorske ladjedelnice preživljajo ostro krizo. V tržaški ladjedelnici, kjer je nekdanj — pred in po vojni — delalo okrog 7000 uradnikov in delavcev, dela sedaj komaj 3000, in še te neprestano odpuščajo. V Miljah, kjer je nekdanj delalo okoli 500 delavcev, je zaposlenih danes komaj 25 oseb. Nič bolje ni v ladjedelnici Sv. Marka v Trstu. Sicer pa nam povejo to še najlepše sledeče številke: v času od 3. do 17. t. m. je padla vrednost delnic tržaške ladjedelnice (Cantiere Navale Triestino) od 121 na 94.

Tako izgledajo torej gospodarske perspektive nekaterih največjih primorskih industrij. Sicer pa ni mnogo bolje tudi v ostali industriji, da niti ne govorimo o primorskem poljedelstvu, ki je že zdavna zapisano propasti. Žalostna posledica vsega tega je, da naše ljudstvo trumoma zapušča svojo zemljo in se seli v vse mogoče dele sveta, kjer upa najti košček kruha, ki mu ga ne more več dati pod italijanskim jarmom izmозgana domača gruda.

Policijska država

Francoski listi poročajo, da stane fašistovsko Italijo policijski aparat 1 milijardo 459 milijonov lir, med tem ko stane Francijo njema policija le eno tretjino te svote, in sicer 507 milijonov.

Kakor je poldruga milijarda lir pri celotnih državnih izdatkih 20. milijard ogromna, naravnost neverjetna svota, ki jo trosi Italija v zgolj policijske svrhe, moramo pa vendar le verjeti temu poročilu. Saj smo se v našem Primorju na lastne oči prepričali, da požre policijski aparat več kot vse druge upravne režiije.

Samo v gorenjem slovenskem delu Primorja so tekom zadnjega pol leta vznikli kakor gobe po dežju iz tal novi komisarijati. Vsak še tako naveden podeželski policijski komisariat ima na razpolago več sredstev in pa osebja (agentov in konfidentov) kot pa ljubljanska policija z obema obmejnima komisariatoma skupaj.

Poleg obeh kolosalnih kvestur v Trstu in Gorici imamo še sledeče policijske komisarijate v gorenjem delu primorske dežele: v Nabrežini, Se-

žani, Senožečah, Postojini, Idriji, Podbrdem in zadnje čase še v Tolminu. Armadi karabinerjev, miličarjev, financev in njihovih nešteti konfidentov v vsaki vasi pomaga še ves ogromni korpus policijskih specializiranih tajnih agentov, ki služi v drugih državah le za težke, zamotane naloge v glčbinah velikih mest.

Vsi ti financarji in karabinerji, vse te uniformirane in neuniformirane prisluškujoče in opazujoče postave, cela ta ogromna gora raznovrstnih policijskih plasti pa rodi miško. Ljudje se že ne obračajo več na orožnike v slučaju tatvin, ker vedo, da nič ne pomaga. Desetorica umorov v zadnjih dveh letih je ostala, n. pr. na Goriškem, zavita v tajno. Niti političnih procesov niso znali pravilno izpeljati, ampak le trpajo kar ne slepo v ječe nedolžne žrtve.

V notranjosti Italije ni mnogo boljše. Na železniških peronih, v vlakih, v javnih lokalih, povsod postave v prisluškovanju. Najsmešnejšo vlogo igrajo tajni agentje v naših majhnih krajih. Šjora agenta pozna vsak otrok tako kot davkarja, župnika in učitelja. Je javna osebnost. Jih menjajo pogosto, pa ne pomaga nič. Komaj je prespal noč v vasi, je že javna osebnost. Agentje sami spoznajo v kratkem nesmiselnost svoje službe in mirno igrajo zvečer briškolo. Saj država plača, saj stoje na oni strani ceste kmetje v vrsti pred davčno izterjevalnico s šopom plačilnih povelj v rokah.

Velika parada

Da je fašizem mojster v prirejanju parad, to je znana stvar. Paradam se ima v veliki meri zahvaliti, da je prišel na površje, in svojim paradam se ima predvsem zahvaliti, da se vzdržuje na površju. Fašizem in njegov duce znata mojstersko izkoriščati to slabo stran italijanskega naroda, ki ga z lepo parado in visoko donečo frazo vedno navdušiš, pa čeprav mu morda v trenutku, ko se ves navdušen naslaja nad parado, — kruli po želodcu.

Dne 10. marca je priredil duce svojemu narodu zopet veliko parado. Onega dne se je vršilo v Rimu zborovanje režima, zborovanje, ki se bo vršilo odslej vsakih pet let in sicer ravno neposredno pred „volitvami“ v nevoljeno korporativno zbornico. Vse zborovanje je obstojalo v tem, da je držal duce pred povablenci dolg govor in da so mu povablenci burno vsklikali in ploskali. Kaj takega ni bilo prav nič potrebno sklicati nekoliko tisoč povablencev iz cele Italije v Rim, ker bi bil duce lahko predal svoj govor potom radija in časopisja, toda potrebna je bila parada.

Udeleženci parade pa najbrže vseeno niso prišli na svoj račun. Gledališče Costanzi, v katerem se je zborovanje vršilo, je bilo sicer za to priliko razkošno opremljeno, toda ducejev dolgi govor jih je moral pa le razočarati, če so imeli le količkaj soli v glavi. Duce je že ob razpustu poslanske zbornice dne 8. decembra 1928 napovedal svoj veliki govor, ki ga bo imel na zborovanju v marcu, z opazko, da ga je že takrat pričel sestavljati. Zato je pač vsakdo pričakoval, da bo njegov govor zares nekaj tako velikega, da se bosta od njega tresla nebo in zemlja.

Kakšno razočaranje?! — Podoben govor bi imel lahko vsak minister, državni podtajnik ali pa tudi navaden zemljan, ne pa človek, ki ga je „naklonila Italiji sama božja previdnost“. Svoječasno je bil duce v svojih govorih vsaj originalen, bojevit in dovtipen, vžigal je množice s svojimi frazami o veličini, ki čaka Italijo, in njeni imperialni bodočnosti ter s svojimi grožnjami na naslov... razoroženih narodov. Danes pa ni več tako. Veliki duce je postal suhoparen kakor vsak

drug minister. Pomislite, v svojem velikem govoru ni niti omenil imperija, niti veličja Italije, niti ni grozil svojim sosedom, ampak je bil neverjetno miroljuben. Govoril je o uspehih fašisma tekem poslednjih petih let. zamolčal pa je njegove in svoje neuspehe. Katastrofalne stabilizacije lire, o kateri se je bahal, da je njegovo delo, se je le mimogrede dotaknil in jo je celo predočil za uspeh.

Najzanimivejši pa je oni odstavek njegovega govora, kjer našteva število audijenc, ki jih je podelil, in število prošelj, ki jih je osebno rešil. Glede števila audijenc ne dvomimo nad točnostjo njegovih navedb, ker je duce v podeljevanju audijenc raznim inozemskim posameznikom in skupinam zelo širokogruden. Ob takih prilikah se namreč pusti navadno vedno fotografirati in se potem piše o njem v inozemskem časopisju. Glede števila prošelj, ki jih je osebno rešil, bi si dovolili dvomiti nad točnostjo njegovih navedb. Konečno pa je to vseeno, li jih je rešil on, ali pa njegovi tajniki. Pač pa globoko obžalujemo, da ni duce v svojem govoru tudi navedel, kolikokrat se je pustil v poslednjih petih letih fotografirati, v kakšnih pozah in koliko fotografij z lastnoročnim podpisom je razdelil tekom poslednjih petih let. To bi bile tudi zelo zanimive številke, ki bi bile prav dobrodošle marsikateremu — psihiatru.

0 naših konfiniranciah

Poročali smo že o trpljenju nesrečnih konfinirancev na otočju Ponzi v tirenskem morju. Pregarjani in mučeni pa niso le laški konfiniranci, ampak tudi slovenski. Pred vsem imajo nadzorstveni oblasti na piki Dr. Deklevo, ki se ne sme nastaniti, kot ostali konfiniranci, v zasebnih hišah, temveč mora prebivati v na pol razpadlih, zamazanih barakah, ki so preostale še iz vojnega časa. Skupno s konfinirancema Pahorjem in pa kobaridcem Uršičem si morajo kar sami izgotavljati hrano. Domače prebivalstvo izrablja konjunkturo obilnega števila konfinirancev ter navija cene tako, da ne morejo shajati z odmerjenim in državnim prispevkom ter trpe radi tega pomanjkanje.

Le čisto ia kratko je bilo svoječasno omenjeno v časopisju, da je 23 letni Rudi Uršič iz Kobarida konfiniran. Ni pa bilo navedeno, pod kako pretvezo je fašistovska vlada Uršiča konfinirala. Kot za ostale slovenske konfinirance, tako tudi za Uršiča ne obstoji nikak razlog za njegovo konfinacijo. Povod je bil ta:

Uršič se je podal na kratek obisk v Jugoslavijo. Pri povratku je nakupil par slovenskih časopisov, katere je imel čisto odkrito pri sebi, v železniškem kupeju. Zaplenili so mu jih ter mu napravili doma preiskavo. Goriška prefektura je napravila na notranje ministrstvo predlog za konfinacijo. Takrat še ni bil konfiniran nihče izmed Slovencev in se je zdel notranjemu ministrstvu razlog za konfinacijo le premalenkostem. Kasneje so pa za goriško deželo rabili par slovenskih konfinirancev za zgled in strašilo slovenskemu goriškemu prebivalstvu. Skupno z dr. Kraljem in Slavkom Tutom so ga istočasno konfinirali. Ker je bila zaplemba slovenskih časopisov le premalenkosten razlog za konfinacijo, so mu v konfinacijskem odloku očitati še čisto nedolžna pisma, ki jih pisal bratu za časa, ko je bil v vojaški službi.

Proučevanje vsakega posameznega slučaja naših konfinirancev nam jasno kaže, da niso imele laške oblasti v nobenem slučaju najmanjšega povoda za njihovo konfiniranje, ampak so imele pred očmi le strahovanje nesrečnega slovenskega ljudstva v Italiji.

Pa tudi pred sodiščem ni varen konfiniranec v fašistovski Italiji. Žerjal Josip iz Boršta pri Trstu, ki je konfiniran za dobo petih let na Liparskih otokih, je bil od tržaške kazenske sodnije odsojen na globo 30 Lir, češ, da je brez oblastvenega dovoljenja razpečaval in prodajal knjige. Žerjal je bil namreč, ko ni bil še konfiniran, poverjenik „Goriške Matice“ za Boršt. Žerjal pred sodnijo sploh zaslišan ni bil.

Ker smo že pri hišnih preiskavah, naj omejene hišne preiskave tudi na stanovanjih Antona Podbrščka in učitelja Trebca v Trstu. Zaplenili so nekoliko letnikov „Ljubljanskega nimo še, da so bile v nedeljo, dne 24. februarja Zvona“.

Slovanski tisk v Italiji

Slovanska narodna manjšina v Italiji je bila lahko upravičeno ponosna na lepo število časopisov, revij in publikacij, ki so navzlic vedno večjemu pritisku in zatiranju fašizma še do nedavno izhajali v Italiji. Saj je s tem lepim številom dokazovala pred svetom svojo visoko kulturno stopnjo, saj je bilo ono lepo število najboljši odgovor na očitke raznih Gayd in drugih gnjid o naši nekulturnosti. Naj nam navedejo samo eno pokrajino v Italiji s pretežno podeželskim prebivalstvom, ki bi se mogla vsaj približno kosati in meriti z našim Primorjem!

Še do nedavno so izhajali sledeči naši politični, gospodarski in kulturni listi in revije: „Ednost“, „Goriška straža“, „Narodni gospodar“, „Razumni gospodar“, „Gospodarski vestnik“ in „Gospodarski list“, „Naš glas“, „Ženski svet“, „Vez“, „Naš čolnič“, „Jaslice“, „Zbornik svečnikov sv. Pavla“ in „Staničev vestnik“. Poleg teh listov in revij so skrbeli in še skrbijo za izobrazbo našega ljudstva v Primorju književne družbe „Goriška Matica“, „Goriška Mohorjeva družba“ in „LUČ“, ki razširjajo vsako leto med našim ljudstvom tisoče in tisoče izvodov podušnih in zabavnih knjig.

Kakor vsem našim političnim, kulturnim in gospodarskim organizacijam, tako je napovedal fašizem boj do iztrebljenja tudi našemu tisku. S svojimi tiskovnimi zakoni je napravil iz našega političnega časopisja že davno suhoparne informativne organe, ki so imeli samo to poročati, kar je bilo po volji oblastim. Naše politično časopisje je postalo — hočeš, nočeš, moraš — po obliki in vsebini tako, da bi bilo naklonjeno fašizmu. Zato je tudi fašizem našemu tisku tako dolgo prizanašal. Ko je enkrat uničili in zatrl vse ostale narodne, kulturne in gospodarske organizacije, tedaj se je naposled spravil še nad slovansko tiskano besedo.

Prva žrtev so postale tržaške „Novice“, ki so prenehala izhajati že l. 1927, ker je oblast preklicala priznanje odgovornega urednika. Po skoraj enoletnem zatišju je pričel fašizem novo ofenzivo in tedaj je pričel padati list za listom z drevesa slovanskega tiska v Italiji. V septembru 1928 je prenehala izhajati „Edinost“, ki je bila poleg uradnega lista „L'Osservatore Triestino“ najstarejši časopis v Primorju. Dva meseca pozneje ji je sledila „Goriška Straža“. Najhujša burja pa je zapihala ob novem letu, ki je odtrgala z drevesa slovanskega tiska poslednje liste, ki so še na njem ostali.

Kakor smo svoječasno že poročali, je stopil namreč l. januarja t. l. v veljavo nov zakon, ki predpisuje, da morajo biti odgovorni uredniki časopisov in revij vpisani v novinarski seznam.

Odgovorni uredniki še izhajajočih slovanskih listov in revij so še pravočasno vložili prošnje za

sprejem v novinarski seznam, toda novinarski sindikat je njihove prošnje zavrnil, ker je tržaški prefekt podal o prosilcih neugodne izjave, dočim se goriški prefekt o odgovornih urednikih, ki spadajo v njegovo področje, še ni izjavil.

Zato so s l. januarjem ponehali izhajati vsi slovanski časopisi in revije v Italiji. Od organizacij, ki so razširjale slovansko tiskano besedo, so ostale tedaj samo še one tri književne družbe, ki smo jih zgoraj navedli. Tem družbam je sicer še vedno dovoljeno izdajati slovanske knjige, ker najbrže oblasti še niso iztuhtale zakona, po katerem bi to preprečile. Zato pa onemogočajo podrejeni organi razširjenje knjig med ljudstvom s tem, da preganjajo poverjenike in naročnike in plenijo knjige, kar je naposled skoraj istovetno s prepovedjo izdajanja.

Kakor nam sedaj poročajo, je baje poslanec dr. Besednjak izprosil v Rimu to milost, da bodo smeli v bodočnosti izhajati en slovenski in en hrvatski tednik in l slovensko-hrvatski mesečnik. Odgovorni urednik vseh teh listov bo moral biti dr. Besednjak sam. Rekurzi ostalih listov sicer še niso rešeni, toda — kakor izgleda — je ta rešitev maksimum, ki so blagovolili koncedirati slovanski narodni manjšini gospodje v Rimu.

Spontaneamente (prostovoljno)

Prostovoljno so prispevali italijanski državljani z enim dolarjem za plačilo dolga Ameriki, prostovoljno so si pustili spremeni kratkoročne bone državnega zaklada v dolgoletno posojilo, prostovoljno so podpisovali liktorsko posojilo, prostovoljno vračajo sedaj državi obveznice onega posojila, prostovoljno spreminjajo državljani slovenske in tudi italijanske narodnosti slovanska imena v italijanska, prostovoljno pošiljajo Južnotirolski Nemci razne delegacije v Rim, da se klanjaju Duceju, prostovoljno dajajo ljudje denar za razne režimske ustanove, prostovoljno se naročajo na razne režimske časopise (Popolo di Trieste) in revije, prostovoljno prispevajo za fašistovske „befane“ (božičnice). Tako se ob vseh mogočih prilikah hvalijo fašistovski listi. V resnici pa se fašistovski „spontaneamente“ prav nič ne razlikuje od našega „hočeš, nočeš, moraš!“, kar še najbolj živo občuti naše nesrečno Primorje.

Prostovoljen prispevek za plačilo enega dolarja za plačilo prvega obroka vojnega dolga Ameriki so delavstvu in uradništvu kar odtrgali od njegovih plač. Isto se je dogodilo tudi z liktorskim posojilom pri katerem so nalašč radi tega uvedli plačevanje v obrokih. Ker niso hoteli slovenskih rodoljubi prispevat s svojim dolarjem, so bili občutno kaznovani. Samo ker so se bali, da bi tujina spoznala pravi pomen fašistovskega „spontaneamente“, je kasacijsko sodišče ta ukrep preklicalo. Če ne spremeni slovenski uradnik, slovenski uslužbenec, ki je odvisen od države ali od italijanskega podjetja, svojega priimka v italijanskega, je kratkomalo odpuščen iz službe. Če ne prispeva slovenski in tudi italijanski trgovec ali obrtnik za režimske ustanove in razne „befame“ in druge fašistovske pajacade, mu kratkomalo odvzamejo obrtno dovoljenje. Navedne, neodvisne zemljane pa napišejo v „črne bukve“ in so ob vsaki priliki izpostavljeni vsem mogočim šikanam, v katerih so podeštati, orožniški marešjali in brigadirji takozvrstni mojstri. Sicer pa ni treba zlasti Primorcem, ki so živeli v fašistovski Italiji, tega posebej pojasnjevati in dokazovati.

Če bi smelo slovensko ljudstvo zares delati in postopati po svoji prosti volji, tedaj bi najprej pognalo lačne pritepence z brcami tja, od koder

so prišli, če bi smelo italijansko ljudstvo postopati po prosti volji, tedaj bi izpraznilo temne ječe in osamele morskotoke, na katerih strašno ječijo „politični zločinci“ in konfiniranci in bi postavilo na njihova mesta svoje današnje krvose. Gorje fašizmu, če bi smelo italijansko ljudstvo prostovoljno in svobodno izreči svojo sodbo!

VESTI IZ PRIMORJA

Pomlad 1929

Med pomladi, katerih se stare kronike spominjajo z grozo, bo prišteta v našem Primorju tudi letošnja žalostna in lačna pomlad 1929. Suša lanskega leta je požgala koruzo, osmodila fižol, posušila trte, zakrivila krompir, da ni primorski kmet imel na jesen skoraj nikakega opravila s pospravljanjem letine v svoje revne shrambe in kleti.

Pa je prišla povrh vse te revščine in pomanjkanja še strašna zima. Ne hiše, ne gospodarska poslopja in ne obleka našega Primorca niso pripravljene na ostrane, kot jih je zadajala letošnja zima. Zato je izstradano primorsko ljudstvo trpelo v pretekli zimi neprimerno več kot prebivalstvo drugih dežel. Sunki ledeno-mrzle burje z nad 100 km na uro pri 15 stopinj mraza so razgrebli in pomrzili ozimna žita po Istri in Krasu, prodrali so v bedne kraške bajte in tresli lačne, zmrzle ljudi. Zamrznila so hčerka planin Soča, Bača, Vipava, Timav, Pivka in Raša, popokali so sadno drevje in trte. Na Tolminskem so morali kuriti prezeblji živini po hlevih in je še kljub temu nazebla živina kar crkala po vrsti.

Še le okoli 10. marca je planila pomlad kar naekrat v deželo s toplim dihom ter je začelo vse rastlinstvo kar naenkrat poganjati. Niso mogli Primorci okopati trt, očediti sadnega drevja, opraviti drugih del na polju, ki se v Primorju izvrše po zimi. Sedaj jih pa čaka kar naenkrat vse ogromno zastalo delo, katerega pa ne morejo izvršiti. Krompir je zmrazil v kletih po gorah in ni semenskega krompirja, ni klaje za mršavo živino in denarja za nakup žvepla, vitriola, vrtnarskih semen, umetnega in hlevskega gnoja, ni kredita za posojila, ni razumevanje in volje od strani laških oblasti in sindikalnih organizacij.

Kar je bilo moških, ki so mogli s posojili spraviti potrebno za vožnjo v negotovost južno-ameriških republik, je polnilo in polni preko-oceanske emigrantske Cosulichove parnike. Ostali tpe v pomanjkanju in pod pritiskom fašistovskega pekla. Za naše Primorje ne bo tudi to leto vsklilo veselje in upanje pomladanskega odrešenja, ampak naraščala bo le težka, vedno bolj siva skrb za obstanek.

Skoraj gotovo bodo kot v preteklem letu po izginitvi snega pomanjkanje, sila, beg pred nasiljem in ječo zopet vrgle preko meje stotine brezposelnih, bednih naših rojakov. Še bednejših od lanskih; od leta do leta so namreč bednejši in bolj obupani in izmučeni. Dolžnost naših številnih emigrantov je, da gredo tem borcem iz desetletnega boja na pomoč in jim po svojih močeh vsaj za silo z besedo, nasveti in sredstvi olajšajo bivanje v novi, svobodni domovini.

Šikanirane na padovanski univerzi

Šikaniranje slovenskega življa v Italiji se je udomačilo tudi na univerzah, ki bi morale biti vzvišeni in nepristanski hrami znanosti. Posebno se odlikuje v šikaniranju slovanskega dijaštva padovanska univerza.

V tekočem šolskem letu dela univerza Slovenem in Hrvatom, italijanskim državljanom, ki so dovršili srednje šole v Jugoslaviji, vse zapreke. Najprej zahteva od dijakov, da prinesejo pojasnila italijanskega konzula v Zagrebu ali v Ljubljani o tem, zakaj je dotični dijak študiral v ino-

zemstvu. Ko jim dijak to potrdilo preskrbi, mu pa zopet stavijo druge zahteve in ga šikanirajo tako dolgo, dokler ni vpisni rok zamujen in leto zgubljeno. Pa tudi drugače je življenje našega dijakov kaj težko, ker se mora vedno in povsod paziti pred ovadui, ki se rekrutirajo iz vrst istrskega in tržaškega italijanskega dijaštva in so mu tudi profesorji nenaklonjeni.

Izključeni visokošolci

Pred časom so bili Gvidon Vesel, Ljubo Čargo in Milan Čok, ki so bili svoječasno radi znanih škocijanskih dogodkov obsojeni na 8 mesecev ječe, po prestani kazni izpuščeni na svobodo. Ker so bili vsi trije slušatelji trgovske univerze v Trstu, so zaprosili za zopetni sprejem na univerzo. Univerza jih je začasno sprejela, toda italijanski tovariši so jim branili zahajati k predavanjem. Sedaj pa je posegla vmes tudi univerza, ki je zavrnila njihovo prošnjo za sprejem in jim obenem tudi sporočila, da so izključeni tudi iz vseh ostalih italijanskih visokih šol.

Nesposobni porotniki

Že pred več časom smo poročali, kako so bili iz seznama porotnikov črtani najuglednejši k analski občinarji samo zato, ker so zavedni Slovenci, medtem ko so bili sprejeti v seznam ljudje, ki so malodane pravi analfabeti. Še bolj drastičen slučaj se je pripetil nekemu slovenskemu doktorju prava iz Kojškega. Tudi on je bil črtan iz seznama porotnikov radi „nezadostne izobrazbe“ in radi „neznanja italijanskega jezika“. Prizadeti je vložil radi te tako žaljive motivacije proti izključenju rekurz na prizivno sodišče v Trstu. Na razpravi, na kateri se je sam zagovarjal, je prizadeti dokazal, da obvladuje izvrstno italijanski jezik, saj je študiral kot begunec srednjo šolo v južni Italiji in je dovršil pravne študije na padovanski univerzi.

Zato bi vsak pošten človek pričakoval, da je prizivno sodišče sklep goriškega pokrajinskega odbora razveljavilo in ugodilo rekurzu. Toda v fašistovski Italiji pošten človek nikdar ne pride na svoj račun. Za sodišče je bilo merodajno to, da je zaveden Slovenec in zato nasprotnik Italije. Na podlagi tega poročila je sodišče ugodilo predlogu državnega pravika in potrdilo izbris iz seznama; spremenilo je samo motivacijo, ki se je potem glasila „non idoneo“ (nesposoben).

Bridka usoda slovenske inteligence.

Absolviran slušatelj tržaške višje trgovske šole je zaprosil za mesto pri tržaški podružnici „Banco di Sicilia“. Njegova prošnja je bila ugodno rešena, toda pred definitivno podelitvijo mesta je zaprosilo ravnateljstvo zavoda še za informacije pri tržaški policiji, kajti tudi privatni zavodi in podjetja ne smejo sprejemati v službo brez predloženega dovoljenja policijske oblasti. Ker so bile informacije policije neugodne, češ, da je prosilec Slovenec, mu je bila načeloma že ugodno rešena prošnja zavrnjena.

Diplomirani farmacevt, ki je dovršil svoje študije na italijanski univerzi, je zaprosil za vpis v zbornico in sindakat farmacevtov v Trstu. Ker je imel vse predpisane listine v redu, je bil brez nadaljnjega sprejet v zbornico in sindakat. Sindakat mu je celo ponudil eno mesto v Sežani, ki je bilo vsled bolezni prejšnjega nastavljenca nezasedeno. Farmacevt je to mesto z veseljem sprejel. Komaj pa je bil en dan v službi, je prišlo povelje, da ga mora takoj zapustiti, ker je Slovenec in zato preveč nevaren v tako kočljivem kraju, kakor je Sežana. Slovenski farmacevt je moral iz istega razloga prekiniti že lani svojo prakso v Gorici.

Najlepše pa je to, da nočejo slovanskemu inteligentu, ki je izključen v Italiji iz vsake službe, izdati potnega lista, da bi si poiskal kruha v ino-

Iz primorskih fašjev

Pred dobrim letom sta bila na Proseku in v Bazovici ustanovljena pododseka openskega fašja. Odbor fašja na Proseku je sestavljen iz sledečih gg.: Francesco Tagliavia, politični tajnik; Giacomina Bertoli, upravni tajnik; učitelj Sebastijan Steuner, politični podtajnik; potapljač Giovanni Ciuk, Antonio Daneu in Luigi Bann, odborniki.

Odbor fašja v Bazovici pa tvorijo sledeči gg.: učitelj Basilio Vaiz, politični tajnik; Giuseppe Marc, politični podtajnik; Francesco Bertusca, upravni tajnik; Francesco Fonda, Giuseppe Gherghich (!) in Antonio Crisimancich (!) odborniki.

Na predlog sežanskega Atila Graziolija je tržaška fašistovska zveza odobrila na svoji vodstveni seji nove odbore sledečih fašjev v tržaški pokrajini:

Fašij v Divači: Leschi Lodovico, politični podtajnik; Massalin Albano, upravni tajnik; Palmieri Francesco, Dreossi Rudolfo, Decleva (!) Francesco, odborniki; Robiglio Filippo, Redi Giovanni, revizorja.

Fašij v Zgoniku: David Ernesto, politični podtajnik; Cozzolino Luigi, upravni tajnik; Ferro Remo, Scherbi (!) Antonio, Grillanz (!) Raimondo, odborniki; Milici (!) Antonio, Furlan Angelo, revizorja.

Fašij v Prestranku: Riccagno Giuseppe, Loj Innocente, revizorja.

Fašju v Doberdobu, katerega je dosedaj vodil politični tajnik Andrej Ferfolja, je imenovala tržaška pokrajinska zveza komisarja v osebi Egona Andriano.

Preiskave v Trstu

Tržaška varnostna oblast stika povsod za nekim slovenskim ženskim listom, ki je baje skrivaj izšel v Trstu. Izvršeno je bilo tudi večje število hišnih preiskav, ki so bile seveda brezuspešne, kajti oni ženski list je izšel samo v razgreti domišljiji kakega policijskega konfidenta, ki bi rad na njegov račun zaslužil več vali manj mastno nagrado.

DOPISI IZ PRIMORJA

Gorica

Gospodarsko stanje

Smo sredi marca, v času velikih sejmov za nakup semenskega krompirja. Pa je po Gorah Gorjanom po večini zmrazil. Zato so mu cene visoke in ni ga prav dosti na razpolago. V bližnji goriški okolici ga ne bodo dosti sadili radi posebnih predpisov, ki omejujejo njegov izvoz.

Z dežele prihajajo obupna poročila o zlih posledicah letošnje izredno hude zime. Figova drevesa so povečini zmrznila, trte pa so pomrzile bolj v vipavski dolini kot v Brdih, kjer so radi vojne nastali novi nasadi. Celo škodo pa bo mogoče preceniti šele kasneje.

Val teške gospodarske krize Brunnerjevega podjetja je pljusnil tudi že v itak siromašno Gorico. Prepolno upnikov, preskrbovalcev raznega materiala za veliko tekstilno tvornico v Podgori živi v dvomu in strahu, da li bodo poplačane njihove terjatve. Obe tvornici v Podgori in Ajdovščini sta skržili svoj obrat. Odpuščenih je bilo dosti delavk. V zvezi z Brunnerjevo krizo so ljudje izgubili zaupanje tudi v tržaško najmočnejšo banko „Banca Commerciale Triestina“. Naval na goriško podružnico te banke je bil velik. Redarji so morali vzdrževati red. Baje je bilo dvignjenih okoli 6 milijonov lir. Isto se je dogajalo v Trstu. Ljudje v tej gospodarski negotovosti in fašistovskem slepilu že ne vedo več, kje bi imeli naložen svoj denar. V bivšo podružnico Ljubljanske Kreditne banke v Trgovskem domu ne gre več živa duša. Banka je sedaj v rokah laške poldržavne kooperativne banke.

Kmetom na deželi je v večini slučajev zmrazilo vino. Trgovci radi mraza niso mogli do kmetov in

tako sta sedaj dvetretini vinskega pridelka še neprodani.

Tik pred volitvami se fašisti hvalijo, da so doslegli odložitve davka na mlekarne. Lepa reč! Mlekarne davka na premoženje bogastvo dosedaj sploh niso plačevale in bi jih naložitev tega davka prisilila, da bi morale ustaviti obrat.

Tudi revizija zastalnih vinskih davkov iz leta 1922—23. ne pomenja za našega kmeta skoro nikake pridobitve. Večina je že morala plačati po 1000 in še več lir, v mnogih slučajih tudi neupravičeno. Obljubljanje revizije pred volitvami je navadna vaba. Že svoj čas so s tem lovili pristaše za sindikate.

Budanje pri Vipavi.

Pri nas je nastavljena kot učiteljica Marija Musto, rojena Gallo, kateri je izročena vzgoja naše mladine. Ker so štiri otroci govorili med seboj slovenski, si je izmislila učiteljica tako nenavadno kazni, kakor je mogoča samo v Italiji: otroke je zbadala z iglo v jezik, dokler niso imeli vsa usta krvava. Starši so zvedeli za to nečedno dejanje samo slučajno, ko so opazili pri enem otroku, da ima usta vsa krvava, ker je učiteljica pod strogo kaznijo zagrozila otrokom, da ne smejo doma ničesar povedati. V učni program je vpeljala imenovana učiteljica tudi poduk v plesu in igranju na karte.

Idrsko pri Kobaridu.

Dne 31. januarja so bili izpuščeni iz goriških zaporov vsi oni, ki so bili svoječasno aretirani in pozneje prepeljani v goriške zapore, ker so bili obdolženi, da so pomazali senčne slike Mussolinija, ki so jih namazali fašisti po hišnih oglih. Pri razpravi pred goriškim tribunalom se je namreč izkazalo, da so popolnoma nedolžni in da spada v resnici na zatožno klop provokater in ovaduh Karel Volarič. Domačini pa so prepričani, da se nizkotnemu ovaduhu ne bo prav nič zgodilo, ampak da bo nagrajen še z gostilniško koncesijo, za katero se že toliko časa poganja.

Obtoženci so bili torej oproščeni, toda kdo jim plača škodo, ki so jo trpeli radi krivične obdolžitve; kdo jim plača ponižanje, ki so ga trpeli, ko so jih vklenjene kakor razbojnike vlekli v Kobarid, iz Kobarida v Tolmin in iz Tolmina v Gorico?

Miren.

Neke nedelje v februarja so domači fantje prepevali v gostilni Škorec slovenske pesmi. Glasovi slovenske pesmi so prišli na uho tudi orožnikom, ki so vdrl v gostilno in zagrozili fantom, da jih takoj zaprejo, ako ne prenehajo prepevati slovenske pesmi.

Dne 3. februarja je priredilo dobrodelno društvo (Congregazione di Carita) ples. O polnoči so zahtevali fašistovski izivaci (katerim bi moralo biti znano, da je izvajanje njihove himne na tako profanih prireditvah, kakor je navaden ples, prepovedano) od godbe, da zaigra „Giovinezza“. Seveda je bil to krasen povod, da so metali udeležencem klobuke z glav.

Tolmin.

V zadnjih treh mesecih smo dobili kar štiri nove zastopnike oblasti in sicer novega dekana, novega poveljnika vojaške garnizije, novega poveljnika orožnikov. Sedaj pa smo povrhu raznih uradov dobili še policijski komisariat. Za časa bivše podprefekture smo že imeli na vratu vrsto agentov s komisarjem vred. Nobenega posebnega ne gane, da smo jih zopet dobili, ker je že itak dosedaj za vsakim oglom prisluškovalo kako podkupljeno uho.

Z vodovodom so pričeli po dolgih dveh letih delati ravno sedaj pred volitvami, da bi na ta način polovili nekaj glasov zase.

Influenca je prišla v naše gorske kraje z zakašnitvijo. Ni posebnega huda, le nekaj starih, slabotnih ljudi je pomrlo.

Velike Žablje.

V naši občini učiteljuje g. Carlo Bratina. Mož je rojen pri Sv. Tomažu pod sivim Čavnom. Če tudi Carlo ne zna italijanščine, kakor je ne zna skoraj noben Vipavec, pa se le povsod in ob vsaki priliki z njo ponša. Carlo je prišel že tako daleč, da celo v privatnih razgovorih s svojimi sosedi lomi italijanščino.

Nekega lepega dne so bili vsi žabeljski otroci vpisani v „Balillo“. Otroci niso o tem ničesar vedeli in še manj njihovi starši. Vpisal jih je na lastno pest g. učitelj Carlo. Zato pa plačuje tudi on sam iz

lastnega žepa vse s tem združene prispevke, ker bi mu jih otroci nikdar ne plačali.

Na tak način je postala žabeljska organizacija „Balillo“ najmočnejša organizacija v vipavski dolini in v znak priznanja je bil g. Carlo imenovan za okrognega načelnika organizacije.

V preteklem letu je nabiral g. Carlo po Velikih Žabljah prispevke za zastavo, ki naj bi jo prebivalstvo po ukazu fašistov poklonilo orožnikom v Ajdovščini za njihovo „blago“ postopanje z domačim prebivalstvom. Ker je neki Žabeljc prispevek odklonil, ga je g. Carlo naznanil svetokriškemu podeštatu Semiju (ex Semichu in ex ex Semiču, ker je doma iz Zapuž pri Šturijah?). Zavedni Žabeljc je bil pozvan v občinsko pisarno Sv. Križ, kjer sta hotela g. Carlo in g. podeštat izsiliti iz njega priznanje, da je žalil italijansko zastavo, kar se jima pa ni posrečilo.

Pred meseci je bil otvorjen v Velikih Žabljah kmetijski tečaj. Ob otvoritvi so se vršili seveda različni govori. Najprej sta govorila svetokriški podeštat Semi in agrarni inženir Velicogna, oba velika prijatelja Slovencev. V tej čedni družbi ni smel manjkati seveda tudi g. Carlo, ki je onega dne tako lomil svojo vipavsko-toskansko italijanščino, da so to opazili celo otroci, ki pač niso nikaki strokovnjaki v italijanščini. Žalostno in obenem razveseljivo je, da se celo otroci sami zgražajo nad hlapčevstvom svojega vzgojitelja.

Vipava.

V ponedeljek, dne 4. t. m., je nenanoma preminul v vipavski dolini splošno znani posestnik Jurca. Svoječasno se je pokojnik mnogo udeleževal v naših društvih. V zadnjih letih pa se je, deloma radi družinskih razmer, deloma pa pod pritiskom fašizma, popolnoma odtegnil v ozadje in postal povsem pasiven. N. v. m. p.!

V poslednjem času vsiljujejo orožniki povsod in vsem fašistovski koledar, ki stane lepi znesek 15 Lir. Obrtniki in drugi od režima odvisni ljudje si morajo nabaviti kar po več izvodov. To vsiljevanje se ne vrši samo v Vipavi, ampak tudi po vseh bližnjih vaseh, kakor na Colu, v Št. Vidu, Vrhpolju, Budanjah, Podkrajju in drugod.

Zadnja burja je povzročila Vipavcem ogromno škodo. V Vipavi je razkrila novo vojašnico. V Ajdovščini je porušila žago in skladišča. Še hujšo škodo pa je povzročil našemu kmetu letošnji strašni mraz. Vse zaloge krompirja so pokvarjene. Ker sta zmrnila tudi repa in zelje, so ljudje skoraj brez vsakega živeža. Veliko so trpele tudi trte. Vsi starejši nasadi so uničeni. Ker poleg vsega tega gorja tudi davčni vijak vedno bolj pritiska, se bližamo z veliko naglico popolni gospodarski katastrofi. Pa tudi drugače vlada v našem trgu vedno večje mrtvilo. Nekdanji eksponenti fašizma so popolnoma utihnil, ker so prišli tudi pri fašistih ob sleherni ugled in veljavo. Edinole Karl Ferjančič ima še nekoliko vpliva, ker jim je koristen kot ovaduh našega življa. Čim pa to preneha, tedaj pride tudi on med staro šaro, ob katero bodo brcali z nogo fašisti in Slovenci. Poleg njega je sicer še nekoliko petoliznikov, kakor Giuseppe Rosa (?) iz Št. Vida in Edoardo Žvanut iz Ložic, toda ta dva že ne prihajata več v poštev, ker se za nju nihče več ne zmeni. Razen te kategorije je še nekoliko kričavev, po večini bivših komunistov. V splošnem pa nudi danes Vipava povsem drugo narodno-politično sliko kot pred leti — v veliko jezo vipavskih fašistov.

Vipolže.

Mesto razpuščenega slovenskega prosvetnega društva imamo sedaj pri nas „dopolavoro“. Ustanovni občni zbor je vršil na sledeči način:

Dne 31. oktobra 1928 je napadlo 14 domačih fantalinov skupino kozanskih fantov, ki so čakali na svoja dekleta, vračajoča se vsak večer iz Brunnerjeve tovarne v Podgori. Cela zadeva je prišla v roke orožnikom. Ravno takrat pa so snovali kojščanski podeštat Baiardi, orožniški brigadir v Kojškem in učitelj Lenardi (ex Lenardič), čigar avstrijskanstvo ni bilo svoječasno prav nič manjše nego je njegov sedanji fašizem, v Vipolžah „dopolavoro“. Zato so dali vipolškimi fantalinom na izbiro: ali sodnija in zapor ali pa „dopolavoro“. Fantalini so seveda odločili rajši za „dopolavoro“.

Prva prosvetna prireditev te na tako originalen način ustanovljene organizacije je bil javen ples, ki se je vršil dne 20. novembra. Pri blagajni je sedel sam učitelj Lenardi. Ker so jo obiskali v velikem številu tudi sosedni Furlani, je prva prireditev izvrstno uspela. Ker ni izkazovala nikakega prebitka, so ljudje šepetali, da je moral denar izginiti v žepu Baiardi-

Lenardi. Obodreni po tem prvem uspehu so dopolavoristi priredili dne 11. decembra drugo kulturno prireditev — drug ples. Takrat pa s odrezali prireditelji s primanjklajem 1000 lir. Kdo naj ga plača? Navdušenje članov dopolavora bi se bilo popolnoma ohladilo, če bi oni morali plačevati deficit. Zato ga plača občina. Pri dvestotisoč lirah občinskega dolga en tisočak tako ne igra nobene vloge. Ponesrečena kulturna prireditev je imela vsaj to blagodejno posledico, da niso pozneje nobene več priredili.

Zato pa so se pričeli člani dopolavora uveljavljati na drugih kulturnih poljih. Od ustanovitve dopolavora je namreč izginilo v vasi 76 kokoši. Člani dopolavora so se v svoji kulturni vnemi celo tako daleč spozabili, da so vdrl v klet hijerarha, učitelja Lenardija in mu odnesli razne dobrrote. Neke noči v januarju je izginilo večje število mladih trt. Kdo jih je smuknil? — „Dopolavorist.“ Ko so ga peljali skozi vas orožniki, je slišal neki domačin sledeči odlomek iz pridige siciljanskega brigadirja: „... pa saj sem Vam rekel, da delajte pazljivo...“ Čez dva dni je bil uzmovč na intervencijo učitelja Lenardija izpuščen iz zapore.

V prvi polovici februarja so prejeli občinarji občine Kojško naznanilo, da morajo plačati družinski davek od l. 1925 dalje, ker je občinska blagajna prazna in občina zadolžena čez glavo. Učitelj Lenardi je sklical kmete in kolone v šolo ter jim priporočal, da naj vložijo proti visoko odmerjenemu davku rekurz, ker jim bo prav gotovo znatno znižan, če so vpisani v dopolavoro.

Evo, na tak način širi fašizem, ki je razpustil in uničil vse slovenske prosvetne organizacije, omiko in prosveto v našem Primorju.

Drobne vesti

Smrtna kosa. V Škrbini je umrl v cvetu življenja Vinko Fakin, ljudsko šolski učitelj. Pred vojno se je udeleževal mnogo v prosvetnih društvih. Po vojni mu je bilo nemogoče. Imel je zadnje čase trgovino in gostilno. Zapušča vdovo ter par nedoraslih otrok. Domačo škrbinsko šolo vodijo nevesči tujci, dvoje učiteljev, domačinov iz Škrbine, je pa raztepenih po svetu.

Kdo ni poznal izmed Goričanov ter goriške predvojne inteligence prof. Franca Novaka? Smrt je sedaj pokosila njegovo sivo postavo v 79. letu starosti.

Na Ljubljino je umrl daleč znani gospodar Bizjak. Bil je poznan radi svojega umnega gospodarstva.

Pred par tedni so našli na cesti blizu Plavž pri Podmelcu teško ranjenega starega Luko Kendo, bivšega avstrijskega žandarja. Najbrže ga je povozil kak avtomobil. Kmalu nato je stari mož podlegel zadobljenim poškodbam.

V Trstu je umrl oče prof. Kosovela, A. Kosovel.

Vipavsko. Za Svečnico, ki jo naši ljudje še vedno praznujejo, so imele vse šole reden pouk, pa čeprav so domačini prosili šolske oblasti, da bi bilo onega dne prosto. Pač pa ni bilo dne 4. februarja pouka v Vipavi, Vrhpolju, Slapu in Št. Vidu, ker je učiteljstvo preplesalo celo noč na plesu Dopolavora v Vipavi, kjer se je vedlo tako razbrzdano, da se je zgrajala cela dolina.

Deskle. V Desklah pri Kanalu je bil otvorjen italijanski otroški vrtec. Zakaj je bil otvorjen, tega pač ni potreba niti omenjati.

Korte (severna Istra). Oblasti so pozvale vse občinarje, da mora vsakdo v najkrajšem času predložiti pet fotografij, ki bodo služile za prisilne legitimacije. Po zakonu o javni varnosti mora vsakdo, ki prosi za izdajo legitimacije, predložiti tri slike. Od prebivalcev Kort, ki za istovetnico sploh prosili niso, pa zahtevajo oblasti kar po 5 slik. Kakor se vidi, morajo biti v Kortah strašno nevarni ljudje.

Rihemberk. Dne 6. marca je prenočeval v Jakšetovi gostilni 24 letni dijak Mirko Bandelj, ki je prebival v poslednjem času v Vidmu. Ker ga ni hotelo biti naslednjega dne na spregled, so domači s silo udrli v sobo, kjer so našli Bandelja mrtvega. Nesrečnej se je ponoči zadušil s plinom, ki je uhajal iz zakurjene peči.

Vrtojba. V prvi polovici januarja so poizvedovali šempetarski orožniki po vseh hišah, kdo je naroden na „Mali list“. Delali so to z očitnim namenom, da ljudi preplašijo. Dne 10. januarja sta prišla dva orožnika tudi v hišo posestnika Žižmonda Ivana. Čeprav ni bilo nikogar doma, sta vseeno stopila v hišo. Eden je stražil na vratih, drugi pa je med tem vse prevrgel po hiši.